

СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНИЙ СУПРОВІД ВИХОВАНЦІВ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНИМИ ПОТРЕБАМИ В УМОВАХ НАВЧАЛЬНО-РЕАБІЛІТАЦІЙНОГО ЦЕНТРУ

Сілявіна Ю.С.

Постановка проблеми. Ратифікація конвенції ООН «Про права інвалідів», в якій задекларовано право дітей з інвалідністю на інклюзивну освіту та навчання протягом життя, зобов'язує Україну як державу-учасницю міжнародного договору забезпечити право інвалідів «отримувати всередині системи загальної освіти необхідну підтримку для полегшення їх ефективного навчання» (ст. 24). Реалізація цього права передбачає створення нормативної бази для інклюзивного навчання дітей з особливими потребами. Так, наказ МОН №855 (2009 р.) «Про затвердження плану дій щодо запровадження інклюзивного навчання у загальноосвітніх навчальних закладах на 2009 – 2013 н.р.» [4] актуалізує необхідність вирішення важливих питань щодо забезпечення права на якісну освіту дітей з особливими освітніми потребами. У документі зазначено, що інклюзивне навчання не є альтернативою спеціальній освіті, проте воно значно розширює її можливості, а також підкреслено, що у зв'язку з цим особливої актуальності набуває організація своєчасного системного психолого-педагогічного супроводу учнів з порушенням у розвитку. Завдання формування освітньо-розвивального середовища для дітей з особливими освітніми потребами шляхом забезпечення психолого-педагогічного, медико-соціального супроводу [5] визначено пріоритетним також у Концепції розвитку інклюзивного навчання (наказ Міністерства освіти і науки України від 01.10.2010 року №912). Окрім цього, у документі «Організаційно-методичні засади здійснення комплексної реабілітації учнів (вихованців) у спеціальних загальноосвітніх навчальних закладах» від 04.08.2009 р. №1/9-515 підкреслено, що реабілітація в школі (школі-інтернаті) носить комплексний характер і забезпечується поєднанням спеціального педагогічного (корекційного), психологічного та медичного супроводу [7].

Отже, нормативна база інклюзивного навчання обумовлює нові можливості розвитку сучасної освітньої системи і водночас детермінує потребу у розробці нових підходів до формування необхідних умов та механізмів підвищення її ефективності, що вимагає ґрунтовних науково-педагогічних досліджень цілого ряду проблем, які нами визначаються за своїм характером як соціально-педагогічні. Зазначене дозволяє стверджувати, що дослідження питань побудови та реалізації продуктивного соціально-педагогічного супроводу вихованців з особливими освітніми потребами в наш час є актуальним завданням педагогічної науки та соціальної практики.

Аналіз останніх досліджень і публікацій з проблеми. Ідея соціально-педагогічного супроводу, за твердженням О. Щипової, стала формуватися в соціальній педагогіці наприкінці ХІХ сторіччя. Не будучи названими за допомогою даного терміна, ідеї соціально-педагогічного супроводу представлені в роботах багатьох відомих педагогів, таких як А. Макаренко, В. Сухомлинський та ін. Різні сторони проблеми соціально-педагогічного супроводу знайшли своє відображення в дослідженнях, присвячених загальним питанням соціально-педагогічної діяльності закладів освіти (В. Бочарова, І. Дровнікова, В. Загвязинський, А. Мудрик, Г. Філонов, Т. Яркіна, В. Нікітін), питанням становлення та розвитку спеціальних шкіл як ефективного ресурсного компонента інклюзивної освіти (Л. Андрушко, В. Бондар, О. Гаврилова, А. Колупаєва, С. Миронова, М. Сварник, В. Синьов, Н. Софій, О. Хохліна, Т. Сак та інші), питанням цілісного розвитку дитини та її соціалізації (Ю. Галагузова, О. Казакова, В. Лазарев, А. Мудрик, С. Расчетіна, В. Торохтій та інші).

При всій багатоманітності та науковій цінності перелічених робіт вони не розкривають ряд питань, пов'язаних з проблемою соціально-педагогічного супроводу вихованців з особливими освітніми потребами в умовах навчально-реабілітаційного центру.

Мета статті – проаналізувати сутнісні характеристики соціально-педагогічного супроводу та розкрити зміст моделі соціально-педагогічного супроводу вихованців з особливими освітніми потребами на прикладі комунального закладу «Хортицький національний навчально-реабілітаційний багатопрофільний центр» Запорізької обласної ради.

Виклад основного матеріалу дослідження. Аналіз останніх наукових публікацій щодо проблематики соціально-педагогічного супроводу засвідчив, що, незважаючи на велику кількість робіт у цьому проблемному полі, термінологічної визначеності поняття «соціально-педагогічний супровід» ще не набуло.

Так, О. Бережна, Є. Козакова, А. Тряпціна та Н. Морозова визначають поняття супроводу як комплексний метод, що забезпечує створення умов для прийняття суб'єктом розвитку оптимальних рішень у різноманітних ситуаціях життєвого вибору. З точки зору екзистенційної педагогіки, соціально-педагогічний супровід – це метод, спрямований на підтримку дитини у побудові нею своїх соціальних відносин, на навчання дитини новим моделям взаємодії із собою та світом, на подолання труднощів соціалізації (Г. Курагіна). У роботах Г. Бардієр, І. Ромазан, Т. Череднікової, М. Бітянкової, Т. Дворецької, Н. Коновалової, Ю. Слюсарєвої соціально-педагогічний супровід розглядається як система професійної діяльності спеціаліста із супроводу (соціального педагога), яка спрямована на створення умов для успішної адаптації людини до умов її життєдіяльності [11]. Є. Казакова поняття «соціально-педагогічний супровід» трактує як систему допомоги суб'єкту у формуванні орієнтаційного поля розвитку, відповідальність за дії в якому несе сам суб'єкт. Під супроводом, згідно з даною теорією, розуміється «метод, що забезпечує створення умов для прийняття суб'єктом розвитку оптимальних рішень у різних ситуаціях життєвого вибору» [9].

І. Липський зазначає, що багатомірний характер соціально-педагогічної ситуації робить необхідною організацію соціально-педагогічного супроводу розвитку людини як особливої соціальної технології. В. Шагінова стверджує, що сутнісною характеристикою соціально-педагогічного супроводу є створення умов для переходу особистості до самореалізації та своєчасне попередження подій, що порушують соціалізацію. Умовно можна сказати, що в процесі соціально-педагогічного супроводу фахівець створює умови та здійснює необхідну підтримку для переходу від позиції «Я не можу» до позиції «Я можу сам впоратися зі своїми життєвими труднощами». Авторка розглядає соціально-педагогічний супровід як особливу форму здійснення пролонгованої соціальної та психологічної допомоги – патронажу [2].

С. Расчотіна уточнює, що сутність процесу соціально-педагогічного супроводу полягає у взаємодії супроводжувачого та того, кого супроводжують, спрямованої на реалізацію потенційних можливостей особистості останнього, розкриття його індивідуальних особливостей, на підтримку оптимально значущих якостей особистості та корекцію недоліків розвитку; на надання суб'єкту виховної діяльності права самостійно здійснювати свій вибір та нести за нього відповідальність, на надання допомоги суб'єкту розвитку у формуванні орієнтаційного поля розвитку. На погляд вченої, супровід – це не просто метод, це цілісний процес, у межах якого здійснюється підтримка [8]. О. Бабіч, досліджуючи проблему соціально-педагогічного супроводу, визначає цей термін як форму соціально-педагогічної діяльності, що виражається у соціально та педагогічно значущій діяльності фахівців та відображає сукупність суб'єкт-об'єктних та суб'єкт-суб'єктних тривалих взаємодій через залучення до ресурсів соціуму (можливостей соціальних інститутів, соціальної діяльності, соціальних відносин тощо), і зазначає, що ця проблема носить комплексний характер та може бути структурована на основі рівневого підходу: «загальний», у рамках якого соціально-педагогічний супровід визначається категорією «соціальна взаємодія» та представляє собою циклічну безпосередню та опосередковану взаємодію дитини з оточуючими, функціями яких є соціальний та особистісний розвиток у різноманітних ситуаціях, та «частковий», у рамках якого соціально-педагогічний супровід має свою специфіку, яка полягає в педагогічному характері цього супроводу, що здійснюється як через спеціальні педагогічні системи, так і засобами соціального виховання [1]. К. Уфаєв погоджується з останнім автором і підкреслює, що соціально-педагогічний супровід є органічною

ланкою цілісного виховного процесу, що виконує функції актуалізації особистісного потенціалу дитини та попередження чи зняття проблем, передує включенню у відносини із суб'єктами виховного процесу, спілкування та діяльності [10].

Н. Захарова визначає поняття соціально-педагогічного супроводу як цілісну діяльність, командну взаємодію (вчителів, асистентів учителя, батьків, практичного психолога, соціального педагога, логопеда, медпрацівників та інших фахівців), яка поєднує такі взаємопов'язані компоненти: по-перше, створення соціально-педагогічних умов для розвитку особистості учнів та їх успішного навчання та, по-друге, створення спеціальних соціально-педагогічних умов для надання допомоги дітям, які мають проблеми в розвитку та навчанні [3].

Х. Юсупова визначає соціально-педагогічний супровід у двох значеннях. По-перше, як організований соціально-педагогічний процес, що забезпечує створення умов для прийняття дитиною оптимальних рішень з відновлення свого соціального статусу, включення в нові позитивно орієнтовані відносини. По-друге, як систему діяльності соціального педагога, що спрямована на організацію взаємодії всіх учасників педагогічного процесу та соціального середовища з метою надання дітям адресної превентивної або оперативної соціально-педагогічної допомоги у попередженні та подоланні в процесі життєдіяльності різного роду перешкод [12].

С. Расчотіна розглядає соціально-педагогічний супровід як компонент триєдиного процесу соціально-педагогічної підтримки (єдність підтримки, посередництва та супроводу), в рамках якого під «супроводом» розуміє посилення уваги до дитини в тих «вузлах пересічення її з іншими»; під підтримкою – процес, який здійснюється дорослими та націлений на задоволення базових потреб дитини в безпеці, приналежності, самоповаги, любові. Це підтримка потреб дитини в додержанні таких умов, які дозволяють їй без страху досліджувати світ та шукати своє місце у відношеннях з людьми, тобто самоактуалізуватися, проявляти «самість». Третій компонент – посередницька діяльність – несе в собі тенденцію розширення контактів, включення в процес взаємодії достатньо широкого кола осіб [8].

В. Лазарев розглядає соціально-педагогічний супровід як «процес створення оптимальних умов розвитку і прояву індивідуального поєднання наявних у дитини здібностей і нейтралізації (або корекції) факторів, що негативно впливають на реалізацію її здібностей, як процес, який включає в себе також діяльність з надання адекватної допомоги вихованцям у вирішенні проблем різного характеру». В. Торохтій відзначає, що соціально-педагогічний супровід – це «процес безпосереднього та опосередкованого тривалого впливу на особистість за допомогою потенціалу соціуму з метою створення умов реалізації її соціальних потреб та соціальних здібностей у конкретних життєвих обставинах».

Отже, аналіз поняття «соціально-педагогічний супровід» у контексті нашого дослідження дозволяє визначити його як систему цілісної діяльності фахівців інклюзивного освітнього процесу з метою соціального та особистісного розвитку вихованців з особливими освітніми потребами шляхом залучення ресурсів соціуму.

У ході дослідження ми дійшли висновку, що реалізація завдань соціально-педагогічного супроводу вихованців у контексті інклюзивної освіти має розглядатися модельно – через складну структуру, яка передбачає взаємодію різних суб'єктів і факторів психолого-педагогічного супроводу. Ми припустили, що найбільш ефективно така взаємодія може бути представлена як модель, що включає в себе різні компоненти, реалізація якої передбачає інтеграцію зусиль усіх суб'єктів освітньо-реабілітаційного процесу в закладі. Завданням нашого дослідження найбільшою мірою відповідає структурно-функціональна модель, основою якої є загальні уявлення про моделювання і різні типи моделей (В. Кохановський, В. Лазарев, Г. Рузавін та ін.), а також різні практичні моделі, що розроблялися стосовно організації діяльності освітніх установ та їх служб, що беруть участь у супроводі освітнього процесу. Структурно-функціональна модель базується на ідеях, за яких всі компоненти розглядаються як сукупність взаємопов'язаних частин, які включають мету, суб'єктів аналізованого процесу, його зміст, форми, методи та засоби; їх зміст передбачає спеціальний підбір методичного інструментарію та організацію співробітництва дитини, її участь у цілепокладанні,

плануванні, організації, регулюванні та рефлексії результатів власної життєдіяльності тощо.

На основі аналізу теоретико-методологічних засад соціально-педагогічного супроводу нами була розроблена модель соціально-педагогічного супроводу в освітньо-реабілітаційних закладах, що відображає безперервний процес соціально-педагогічного супроводу та включає: вимоги до соціально-педагогічного супроводу вихованців освітньо-реабілітаційного закладу, структуру соціально-педагогічного супроводу, засоби (соціальні інститути, соціальну діяльність, соціальні відносини, соціальні потреби та цінності), критерії оцінки ефективності, а також соціально-педагогічні умови, що визначають його ефективність. Компонентами моделі соціально-педагогічного супроводу визначені такі: діагностично-цільовий, змістовно-технологічний, організаційно-управлінський.

У своєму дослідженні ми спиралися на дані, отримані О. Бабічем і С. Федоровою, та проводили дослідження на основі соціально-педагогічного підходу в діяльності, який передбачає реалізацію педагогічного процесу (освіти та виховання) при опорі на соціум та його виховний потенціал через устанавлення взаємодії із соціальними інститутами – суб'єктами виховання та включення дітей у соціально значущу діяльність та в соціальні відносини, формування соціальних потреб та розвиток соціальних здатностей особистості. О. Бабіч зазначає, що носіями виховного потенціалу соціуму виступають як окремі особистості (педагоги, психологи), так і цілі професійні та учнівські колективи, організації, товариства з властивими можливостями та ресурсами, що об'єднуються в загальний потенціал.

Розглянемо детальніше **зміст діагностично-цільового компоненту**:

- соціально-педагогічне дослідження кожного вихованця з метою прогнозування і розробки індивідуальної програми розвитку;
- моніторинг розвитку вихованців у процесі навчання і виховання в установі;
- розвиток психолого-педагогічної та правової культури суб'єктів освітньо-реабілітаційного процесу;
- створення системи психолого-педагогічної просвіти, вияв актуальних та перспективних проблем життєдіяльності дитини з особливими освітніми потребами;
- формування у дітей соціально значущих ціннісних орієнтацій та адекватного образу «Я»;
- підвищення рівнів теоретичної та методичної готовності співробітників освітньо-реабілітаційного закладу до здійснення соціально-педагогічного супроводу вихованців з особливими освітніми потребами;
- інформаційно-діагностичне забезпечення процесу соціально-педагогічного супроводу.

Змістовно-технологічний компонент соціально-педагогічного супроводу призначений для реалізації таких завдань:

- проектування соціально-педагогічного простору, що сприяє розширенню досвіду життєдіяльності дитини та передбачає створення умов для психологічного комфорту в колективі як якісної сторони міжособистісних відносин, що сприяють або перешкоджають продуктивній спільній діяльності і всебічному розвитку особистості;
- створення високоморального, сприятливого соціально-педагогічного клімату в закладі;
- організація педагогічно доцільних комунікацій учасників освітнього процесу, залучення вихованців до досвіду спілкування, поведінки та життєдіяльності; включення вихованців у різноманітні види соціально значущої діяльності; створення умов для успішної адаптації вихованців до широкого соціального оточення за межами установи;
- стимулювання вихованців до виходу в рефлексивну позицію;
- підвищення культури батьків та професійної компетентності педагогів;
- реалізація особистісно значущих задач вихованців у сфері дозвілєвої діяльності. Використання дозвілля як засобу формування соціального досвіду можливе, якщо дозвілля: доступне для всіх, надає можливості для продуктивної творчої діяльності, проводиться в середовищі активного спілкування дітей різного віку, засноване на до-

бровільності при виборі роду занять і можливостей його зміни, вільному виборі сфери діяльності (О. Бережна) [2].

Організаційно-управлінський компонент моделі соціально-педагогічного супроводу передбачає варіативність форм та методів соціально-педагогічного супроводу, що здійснюється в умовах відкритого, насиченого освітнього простору.

На ступінь відкритості освітнього простору впливають такі фактори: по-перше, засоби масової інформації – друковані видання, місцеве радіо і телебачення, що висвітлюють цікаві справи вихованців, їх успіхи тощо, а по-друге, система тісної взаємодії із соціальними інституціями міста та області (рис. 1).

На рис. 1 продемонстровано систему взаємодії Хортицького центру з громадськими організаціями, державними закладами та органами студентсько-учнівського самоврядування на мікро-, макро- та мегарівнях. Так, **на мікрорівні поширення досвіду соціально-педагогічного супроводу вихованців закладу** в 2013 р. здійснювалося через участь у методичних практикумах, педагогічних радах та семінарах; через роботу студентсько-учнівського самоврядування. **На макрорівні:**

- через відвідування різних типів закладів освіти Запорізької області;
- через участь у регіональних конференціях;
- через підготовку статей до колективної монографії «Соціокультурні процеси

Запорізького Приазов'я: проблеми, пошуки та перспективи»;

- через участь у соціальному проекті «Мы – это город»;
- через участь у засіданнях молодіжної громадської організації «Молоді регіони».

На мегарівні:

- через участь у всеукраїнських конференціях та конкурсах;
- через участь у розповсюдженні статей педагогів закладу у фахових виданнях

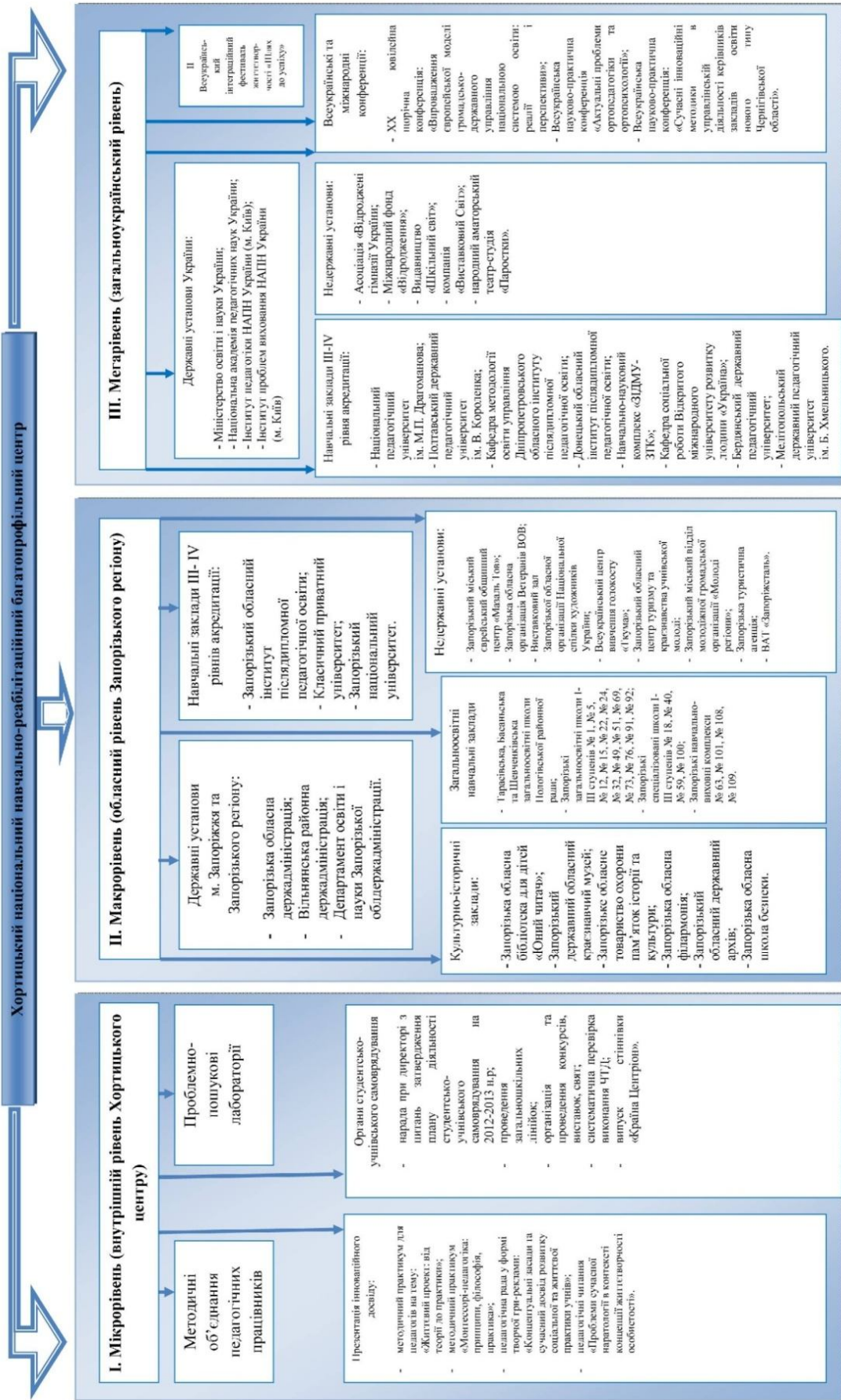
України.

Організація соціально-педагогічного супроводу потребує і певних форм роботи, як варіантів позитивної активності вихованців з особливими освітніми потребами, що спрямовані на розв'язання різноманітних завдань через їх функціональність, структурованість та інтегративність. З досвіду роботи та на основі аналізу соціально-педагогічної літератури ефективними формами супроводу можна вважати такі: захист, піклування, підтримка та підкріплення позиції вихованця в соціальному пізнанні, які застосовуються адресно у відповідності до психофізичних особливостей та сприяють його усвідомленому ставленню до об'єктів соціального світу (соціального простору, власного «Я», референтних груп тощо). До форм організації соціально-педагогічного супроводу в інклюзивному освітньому процесі можемо віднести також: ситуаційні ігри, групові заняття з корекції різних соціальних проявів, тематичні вечори, культмасові заходи, міні-практикуми з формування соціально прийнятних форм поведінки вихованців, волонтерський рух, соціальні проекти тощо. Відмітимо, що застосування різноманітних форм соціально-педагогічного супроводу має найбільшу ефективність саме у контексті організації соціальної практики вихованців навчально-реабілітаційного центру. На рисунку 2 представлено модель системи практико зорієнтованої життєтворчості вихованців, яка містить два блоки: підсистему соціальної практики вихованців та підсистему життєвої практики вихованців. Формами організації соціальної практики в Хортицькому центрі є: компетентісно зорієнтовані навчальні завдання, дослідницькі проекти, творчі проекти, волонтерські проекти, виховна інтерактивна технологія «Океан життєвої компетентності», система профорієнтаційної роботи, система учнівсько-студентського самоврядування. Формами організації життєвої практики є: пошукова діяльність лабораторії «Соціології та історії життя», випуск Всеукраїнської газети «Майстер-клас», дослідження життя літературних героїв на уроках, дослідження життя як феномену, дослідження соціокультурного життя, впровадження програми «Мистецтво життєвого проектування», складання виховних життєвих проектів, складання індивідуальних та групових життєтворчих портфоліо.

Формою організації соціально-педагогічного супроводу в широкому контексті може розглядатися і виховна система Хортицького центру як упорядкована сукупність компонентів, взаємодія й інтеграція яких обумовлює наявність в освітньо-реабілітаційному закладі здатності цілеспрямовано й ефективно сприяти розвитку

Взаємодія

Хортицького національного навчально-реабілітаційного центру з громадськими організаціями, державними закладами та органами студентсько-учнівського самоврядування впродовж 2013 року

Рис. 1. Взаємодія Хортицького національного навчально-реабілітаційного центру з громадськими організаціями, державними закладами та органами студентсько-учнівського самоврядування

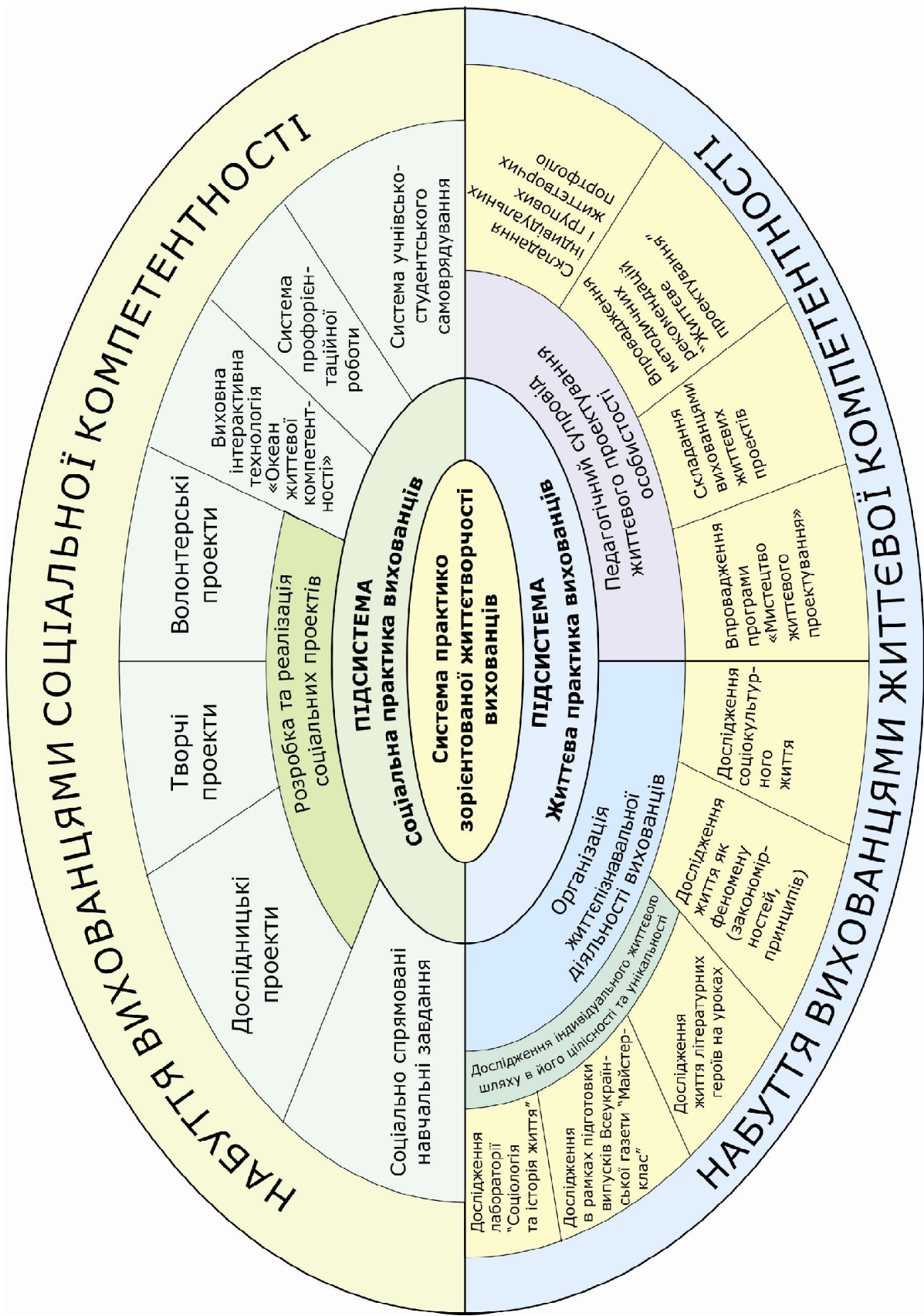

Рис. 2. Модель системи практико-орієнтованої життєвої компетентності вихованців

особистості дитини з особливими освітніми потребами. Компонентами виховної системи закладу виступають виховні цільові програми для учнів молодшого, середнього та старшого шкільного віку, розроблені на основі Національної програми виховання дітей та учнівської молоді: «Я і мистецтво», «Я – громадянин України», «Я серед людей», «Я – особистість», «Я і праця», «Я і природа».

Діяльність соціального педагога також потребує використання сукупності різних методів, у залежності від індивідуальних особливостей дітей та соціальної ситуації їх розвитку. Серед рекомендованих методів можуть бути такі: переконання, роз'яснення, довірче спілкування, привчання та тренування у тактовній поведінці, включення у різноманітні види діяльності (навчальна, ігрова, спілкування), бесіди, арт-терапія, ігротерапія, тренінги тощо.

Механізмом реалізації моделі соціально-педагогічного супроводу визначена проектна технологія, а саме: сукупність форм, методів та прийомів на чотирьох етапах: проблематизації, пошуково-варіативному, практично-діяльнісному та аналітичному.

Функціями соціально-педагогічного супроводу визначені такі:

- освітня;
- стимулювальна;
- соціально-реабілітаційна,
- соціально-адаптаційна;
- нормативно-правова.

Принципами соціально-педагогічного супроводу вихованців з особливими освітніми потребами є такі:

- демократизм, гуманізм, відкритість та доступність;
- варіативність та комплексність форм, методів та засобів супроводу;
- реалізація прав людини незалежно від статусу (соціального, психофізичного, релігійних переконань, етнічної належності тощо);
- активна позиція дитини (суб'єкта): головне – навчити суб'єкта вирішувати проблеми самостійно, створити умови для становлення здатності дитини до саморозвитку;
- безперервність та наступність (забезпечення супроводу та безперервності вирішення завдань супроводу з урахуванням специфіки завдань розвитку у відповідному віці; організація наступності в роботі міждисциплінарної команди);
- пропедевтичного, випереджаючого характеру процесу формування соціально-педагогічної культури суб'єктів освітньо-реабілітаційного процесу.
- соціальний розвиток вихованця може здійснюватися лише в контексті реальних взаємин;
- науковість (розробка теоретико-методологічних основ інклюзивного навчання, програмно-методичного інструментарію та ін.);
- системний підхід до процесу організації та реалізації завдань соціально-педагогічного супроводу;
- принцип відкритості системи, що означає, що як сама установа, так і її служби здійснюють свою діяльність як відкриту соціально-педагогічну систему;
- принцип комплексності, що передбачає створити таку систему підтримки дитинства в освітньо-реабілітаційному закладі, за якої дитина отримує можливість вирішити всі актуальні завдання соціалізації;
- міжвідомча інтеграція та соціальне партнерство.

На нашу думку, покладення таких принципів в основу функціонування освітньо-реабілітаційного закладу з інклюзивною освітньою парадигмою сприяє зближенню дітей різних категорій: одних вчить жити в соціумі, інших – бачити і розуміти людей з певними проблемами.

Згідно з нашою моделлю, суб'єктами соціально-педагогічного супроводу виступають: соціальні педагоги (згідно з Положенням про психологічну службу (п. 4.4) та наказу МОН України від 02.07.2009 р. №616 «Про внесення змін до Положення про психологічну службу системи освіти України»), у посадові обов'язки яких входить соціально-педагогічний супровід навчально-виховного процесу; асистент вчителя загальноосвітнього навчального закладу з інклюзивним та інтегрованим навчанням

(згідно з наказом МОН України від 01.06.2013 р. №665 «Про затвердження кваліфікаційних характеристик професій (посад) педагогічних та науково-педагогічних працівників навчальних закладів»), серед завдань та обов'язків якого є забезпечення соціально-педагогічного супроводу дитини з особливими освітніми потребами [6]. Також суб'єктами соціально-педагогічного супроводу виступають вчителі інклюзивних груп та класів, соціальні педагоги-вихователі, вузькі фахівці, які працюють з вихованцями з особливими освітніми потребами, самі вихованці та їх батьки.

Успішність соціально-педагогічного супроводу забезпечується дуалістичною спрямованістю двох процесів: перший націлений на спільне з дитиною виявлення та подолання проблем процесу соціалізації, другий – на аналіз та оцінку досягнень освітньо-реабілітаційної установи. Так, критеріями оцінки процесу соціально-педагогічного супроводу за першим напрямком є:

а) когнітивний критерій, що відображає знання про загальнолюдські, соціальні цінності (показники: глибокі, неповні, поверхові);

б) аксіологічний критерій, що відображає ставлення до загальнолюдських та соціальних цінностей, досвіду спілкування, поведінки та життєдіяльності, наявність позитивного ставлення до власного виховного та особистісного становлення (показники: позитивне, нейтральне, негативне ставлення);

в) діяльнісний, що відображає досвід соціально орієнтованої поведінки, здатність вихованця здійснювати самооцінку, самоконтроль з позиції соціальних цінностей, включеність вихованців у конкретні справи, заходи, акції (показники: стійка, нестійка, негативна модель поведінки).

Ефективність соціально-педагогічного супроводу вихованців з особливими освітніми потребами також перебуває в залежності від рівня взаємодії закладів із соціальними інститутами, діяльність яких містить високий соціально ціннісний потенціал; від ступеня включення учнів у соціально значущу діяльність; від рівня розвитку міжособистісних стосунків серед вихованців та педагогів освітньо-реабілітаційного центру. Результатом роботи з вихованцями з особливими освітніми потребами також є забезпечення виконання ними соціальних функцій, властивих здоровим людям (наприклад, трудова діяльність, навчання, самостійне пересування, обслуговування, уміння застосовувати в побуті гроші, робити покупки, готувати їжу, користуватися телефоном тощо).

Щодо другого напрямку оцінки успішності соціально-педагогічного супроводу, то засобами визначення ефективності цього процесу є самоатестація діяльності педагогічного колективу, під якою розуміємо як організаційну внутрішню експертизу діяльності, так і здатність колективу освітньо-реабілітаційного закладу аналізувати, усвідомлювати і оцінювати свої результати. Теоретичні аспекти атестації (самоатестації) дослідження проблем вимірювання в соціальній та освітній сферах відображені в роботах Г. Абдурахманова, Ю. Алфьорова, В. Звереві, С. Молчанова, В. Черепанова та ін. Успішність соціально-педагогічного супроводу визначається шляхом моніторингу педагогічних працівників навчально-реабілітаційного закладу. Завданнями моніторингу професійної діяльності працівників закладу є: визначення рівня та динаміки професійної діяльності працівників закладу; прогнозування розвитку професійної діяльності педагогічних працівників в існуючому освітньо-реабілітаційному просторі; сприяння створенню єдиного інформаційного простору, спрямованого на підвищення якості професійної діяльності педагогічних працівників. Критеріями ефективності професійної діяльності працівників виступають: якість та ефективність виконання функціональних обов'язків; методична підготовка працівника; виконавська дисципліна працівника. Так, у рамках моніторингу роботи в Хортицькому центрі з педагогічним колективом систематично проводяться наступні дослідження:

1. Моніторингове дослідження щодо виявлення ставлення педагогів до запровадження методу проектів в освітній процес Хортицького центру, результати якого (2013 р.) показали, що 90,5% педагогів позитивно ставляться до реалізації в закладі експериментальної діяльності, усвідомлюють важливість здійснення інноваційної та експериментально-пошукової роботи, у ході якої відбувається впровадження нових форм та методів педагогічної діяльності.

2. Дослідження щодо визначення рівня обізнаності педагогів Хортицького центру у проектних категоріях, результати якого (2013 р.) показали, що 44,4 % респондентів володіють проектними категоріями на творчому рівні, 44,4% – на аналітико-узгальнюючому рівні і лише 11,2% педагогів обізнані у проектній технології на репродуктивному рівні.

3. Дослідження щодо оцінки рівня інноваційного потенціалу педагогічного колективу Хортицького центру, проведене у 2013 р., показало високий рівень інноваційного потенціалу педагогічного колективу (100%), що характеризується здатністю педагогічного колективу закладу впроваджувати нововведення у навчально-виховний процес.

4. Дослідження щодо аналізу якості професійної діяльності педагогів Хортицького центру в умовах експерименту (2013 р.), яке дозволило встановити, що впродовж навчального року майже всі педагоги (97,3%) набули нових особистісних якостей (вмін, навичок тощо), основними факторами чого було визначено самоосвіту (25,7%), саморозвиток і самовдосконалення (20,3%).

Висновок. Соціально-педагогічний супровід соціалізації дитини з особливими освітніми потребами є одним із провідних видів соціально-педагогічної діяльності в умовах інклюзивного освітнього процесу. Під соціально-педагогічним супроводом розуміємо систему цілісної діяльності фахівців інклюзивного освітнього процесу з метою соціального та особистісного розвитку вихованців з особливими освітніми потребами шляхом залучення ресурсів соціуму.

Модель соціально-педагогічного супроводу Хортицького центру відображає безперервний процес соціально-педагогічного супроводу та включає: вимоги до соціально-педагогічного супроводу вихованців освітньо-реабілітаційного закладу, структуру соціально-педагогічного супроводу, засоби (соціальні інститути, соціальну діяльність, соціальні відносини, соціальні потреби та цінності) та критерії оцінки ефективності тощо.

Успішність соціально-педагогічного супроводу забезпечується дуалістичною спрямованістю двох процесів: націленого на спільне з дитиною виявлення та подолання проблем процесу соціалізації та спрямованого на аналіз та оцінку досягнень освітньо-реабілітаційної установи.

Перспективи подальших розвідок у даному напрямі. Проблема соціально-педагогічного супроводу є комплексною. Її вирішення передбачає багатоаспектний підхід в теорії і практиці освіти та може бути пов'язане з подальшою розробкою методичних матеріалів з указаної проблеми, з теоретичним дослідженням питань соціально-педагогічного супроводу дітей та вихованців на всіх ступенях освіти, з організацією відповідної підготовки фахівців для освітніх закладів.

Література

1. **Бабич Е. О.** Социально-педагогическое сопровождение нравственного воспитания учащихся учреждений начального профессионального образования : автореф. дис. на соискание науч. степени канд. пед. наук : спец. 13.00.02 «Теория и методика обучения и воспитания (социальное воспитание, уровень профессионального образования)» / Е. О. Бабич. – М., 2012. – 20 с. 2. **Бережна О. В.** Психолого-педагогическое сопровождение детей-сирот как способы их социализации : автореф. дис. на присвоение науч. степени канд. пед. наук : спец. 13.00.01 «Общая педагогика, история педагогики и образования» / О. В. Бережна. – Ставрополь, 2005. – 20 с. 3. **Захарова Ж. А.** Социально-педагогическое сопровождение процесса воспитания приемного ребенка в замещающей семье : автореф. дис. на соискание науч. степени доктора пед. наук : спец. 13.00.01 «Общая педагогика, история педагогики и образования» / Ж. А. Захарова. – Кострома, 2009. – 20 с. 4. **Наказ Міністерства освіти і науки України** від 11.09.2009 р. №855 «Про затвердження плану дій щодо запровадження інклюзивного навчання у загальноосвітніх навчальних закладах на 2009-2012 роки». [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://docs.google.com/document/d/1TWuymPEL9yE4lPJlDyodyuGls0WZKaUDIoEEa-TrYjk/edit?hl=en&pli=1>. 5. **Наказ Міністерства освіти і науки України** від 01.10.2010 р. №912 «Про затвердження Концепції розвитку інклюзивного навчання» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://osvita.ua/legislation/Ser_osv/9189. 6. **Наказ Міністерства освіти і науки України** №665 «Про затвердження кваліфікаційних характеристик професій (посад) педагогічних

та науково-педагогічних працівників навчальних закладів» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://osvita.ua/legislation/other/37302>. **7. Організаційно-методичні засади здійснення комплексної реабілітації учнів (вихованців) у спеціальних загальноосвітніх навчальних закладах** від 04.08.2009 р. №1/9-515. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.mon.gov.ua/ua/activity/education/56/693/metodichni_rekomendatsiji11. **8. Расчётина С. А.** Феномен социально-педагогической поддержки : исторические корни и современное состояние // Социально-педагогическая поддержка и сопровождение (Материалы и статьи научных исследований кафедры социальной педагогики РГПУ им. Герцена и факультета «Экология детства» ТОГИРО – Тюмень) : ТОГИРО, 2002. – 182 с. **9. Социальная реабилитация детей в условиях разных образовательных учреждений** : спец. курсы по социальной педагогике. – СПб. : Питер, 1998. – С. 185. **10. Уфаев К. В.** Социально-педагогическое сопровождение подростков с нарушениями общения в условиях общеобразовательной школы : автореф. дис. на присвоение науч. степени канд. пед. наук : спец. 13.00.01 «Общая педагогика, история педагогики и образования» / К. В. Уфаев. – СПб, 2005. – 20 с. **11. Щипова О. В.** Теоретические основы социально-педагогического сопровождения студентов учреждений среднего профессионального образования / Вестник СамГУ. – 2012. – №8/1 (99). – С. 203-207. **12. Юсупова Х. Г.** Социально-педагогическое сопровождение ресоциализации подростков в условиях социального приюта : автореф. дис. на соискание науч. степени канд. пед. наук : спец. 13.00.02 «Теория и методика обучения и воспитания (по областям и уровням образования)» / Хандрия Геннадиевна Юсупова. – М., 2009. – 20 с.

References

1. Babich E. O. Social'no-pedagogicheskoe soprovozhdenie npravstvennogo vospitaniya uchashhijhsja uchrezhdenij nachal'nogo professional'nogo obrazovanija : avtoref. dis. na soiskanie nauch. stepeni kand. ped. nauk : spec. 13.00.02 «Teorija i metodika obuchenija i vospitaniya (social'noe vospitanie, uroven' professional'nogo obrazovanija)» / E. O. Babich. – М., 2012. – 20 s. **2. Berezchna O. V.** Psihologo-pedagogicheskoe soprovozhdenie detej-sirot kak sposoby ih socializacii : avtoref. dis. na prisvoenie nauch. stepeni kand. ped. nauk : spec. 13.00.01 «Obshhaja pedagogika, istorija pedagogiki i obrazovanija» / O. V. Berezchna. – Stavropol', 2005. – 20 s. **3. Zaharova Zh. A.** Social'no-pedagogicheskoe soprovozhdenie processa vospitaniya priemnogo rebenka v zameshhajushhej sem'e : avtoref. diss. na soiskanie nauch. stepeni doktora ped. nauk : spec. 13.00.01 «Obshhaja pedagogika, istorija pedagogiki i obrazovanija» / Zh. A. Zaharova. – Kostroma, 2009. – 20 s. **4. Nakaz Ministerstva osvity i nauky Ukraїny vid 11.09.2009 r. №855** «Pro zatverdzhennja planu dij shhodo zaprovadzhenija inkljuzyvnogo navchannja u zagal'noosvitnih navchal'nyh zakladah na 2009-2012 roky». [Elektronnyj resurs]. – Rezhym dostupu : <https://docs.google.com/document/d/1TWuymPEL9yE4IPJIDyodyGIS0WZKaUDIoEEa-TrYjk/edit?hl=en&pli=1>. **5. Nakaz Ministerstva osvity i nauky Ukraїny vid 01.10.2010 r. №912** «Pro zatverdzhennja Koncepicii' rozvytku inkljuzyvnogo navchannja» [Elektronnyj resurs]. – Rezhym dostupu : http://osvita.ua/legislation/Ser_osv/9189. **6. Nakaz Ministerstva osvity i nauky Ukraїny №665** «Pro zatverdzhennja kvalifikacijnyh harakterystyk profesij (posad) pedagogichnyh ta naukovo-pedagogichnyh pracivnykiv navchal'nyh zakladiv» [Elektronnyj resurs]. – Rezhym dostupu : <http://osvita.ua/legislation/other/37302>. **7. Organizacionno-metodychni zasady zdijsnennja kompleksnoi' rehabilitacii' uchniv (vyhovanciv) u special'nyh zagal'noosvitnih navchal'nyh zakladah** vid 04.08.2009 r. №1/9-515. [Elektronnyj resurs]. – Rezhym dostupu : http://www.mon.gov.ua/ua/activity/education/56/693/metodichni_rekomendatsiji11. **8. Raschjotina S. A.** Fenomen social'no-pedagogicheskoi podderzhki : istoricheskie korni i sovremennoe sostojanie // Social'no-pedagogicheskaja podderzhka i soprovozhdenie (Materialy i stat'inauchnyh issledovanij kafedry social'noj pedagogiki RGPU im. Gercena i fakul'teta «Jekologija detstva» TOGIRO – Tjumen') : TOGIRO, 2002. – 182 s. **9. Social'naja rehabilitacija detej v uslovijah raznyh obrazovatel'nyh uchrezhdenij** : spec. kursy po social'noj pedagogike. – SPb. : Piter, 1998. – S. 185. **10. Ufaev K. V.** Social'no-pedagogicheskoe soprovozhdenie podrostkov s narushenijami obshhenija v uslovijah obshheobrazovatel'noj shkoly : avtoref. dis. na prisvoenie nauch. stepeni kand. ped. nauk : spec. 13.00.01 «Obshhaja pedagogika, istorija pedagogiki i obrazovanija» / K. V. Ufaev. – SPb, 2005. – 20 s. **11. Shhipova O. V.** Teoreticheskie osnovy social'no-pedagogicheskogo soprovozhdenija studentov uchrezhdenij srednego professional'nogo obrazovanija / Vestnik SamGu. – 2012. – №8/1 (99). – S. 203-207. **12. Jusupova H. G.** Social'no-pedagogicheskoe soprovozhdenie resocializacii podrostkov v uslovijah social'nogo prijuta : avtoref. dis. na soiskanie nauch. stepeni kand. ped. nauk : spec. 13.00.02 «Teorija i metodika obuchenija i vospitaniya (po oblastjam i urovnjam obrazovanija)» / Handrija Gennadijevna Jusupova. – М., 2009. – 20 s.

Сіявіна Ю.С. Соціально-педагогічний супровід вихованців з особливими освітніми потребами в умовах навчально-реабілітаційного центру

У статті проаналізовано сутнісні характеристики соціально-педагогічного супроводу та визначено його провідну соціалізуючу роль у розвитку вихованців з особливими освітніми потребами в умовах навчально-реабілітаційного центру. Розкрито зміст моделі соціально-педагогічного супроводу вихованців з особливими освітніми потребами на прикладі Хортицького національного навчально-реабілітаційного багатопрофільного центру. Дана модель була розроблена на основі аналізу теоретико-методологічних засад соціально-педагогічного супроводу. Вона містить наступні складові: вимоги до соціально-педагогічного супроводу вихованців освітньо-реабілітаційного закладу, структуру соціально-педагогічного супроводу, засоби, критерії оцінки ефективності, а також соціально-педагогічні умови, що визначають його ефективність. Компонентами моделі соціально-педагогічного супроводу визначено такі: діагностично-цільовий, змістовно-технологічний та організаційно-управлінський. Представлено результати досліджень, які проводяться в рамках моніторингу роботи з педагогічним колективом в закладі, таких як: моніторингове дослідження щодо виявлення ставлення педагогів до запровадження методу проєктів в освітній процес Хортицького центру; дослідження щодо визначення рівня обізнаності педагогів Хортицького центру у проєктних категоріях; дослідження щодо оцінки рівня інноваційного потенціалу педагогічного колективу Хортицького центру; дослідження щодо аналізу якості професійної діяльності педагогів Хортицького центру в умовах експерименту.

Ключові слова: соціально-педагогічний супровід, вихованці з особливими освітніми потребами, модель соціально-педагогічного супроводу, критерії ефективності соціально-педагогічного супроводу.

Сіявіна Ю.С. Социально-педагогическое сопровождение воспитанников с особыми образовательными потребностями в условиях учебно-реабилитационного центра

В статье проанализированы сущностные характеристики социально-педагогического сопровождения и определена его ведущая социализирующая роль для развития воспитанников с особыми образовательными потребностями в условиях учебно-реабилитационного центра. Раскрыто содержание модели социально-педагогического сопровождения воспитанников с особыми образовательными потребностями на примере Хортицкого национального учебно-реабилитационного многопрофильного центра. Данная модель была разработана на основе анализа теоретико-методологических основ социально-педагогического сопровождения. Она содержит следующие составляющие: требования к социально-педагогическому сопровождению воспитанников образовательно-реабилитационного учреждения, структуру социально-педагогического сопровождения, средства, критерии оценки эффективности, а также социально-педагогические условия, определяющие его эффективность. Компонентами модели социально-педагогического сопровождения определены следующие: диагностико-целевой, содержательно-технологический и организационно-управленческий. Представлены результаты исследований, проводимых в рамках мониторинга работы с педагогическим коллективом в заведении, таких как: мониторинговое исследование по выявлению отношения педагогов к внедрению метода проектов в образовательный процесс Хортицкого центра, исследование по определению уровня осведомленности педагогов Хортицкого центра в проектных категориях, исследование по оценке уровня инновационного потенциала педагогического коллектива Хортицкого центра, исследование по анализу качества профессиональной деятельности педагогов Хортицкого центра в условиях эксперимента.

Ключевые слова: социально-педагогическое сопровождение, воспитанники с особыми образовательными потребностями, модель социально-педагогического сопровождения, критерии эффективности социально-педагогического сопровождения.

Silyavina Y.S. The Socio-pedagogical support of pupils with special educational needs in terms of educational and rehabilitation center

The article analyzes the essential characteristics of the socio-pedagogical support and identifies its leading socialize role for the development of pupils with special educational needs in terms of educational and rehabilitation center. The content of the model of the socio-pedagogical support

of pupils with special educational needs on the example of Khortytskyi national multidisciplinary educational and rehabilitation center is revealed. This model was developed on the basis of the analysis of the theoretical and methodological foundations of the socio-pedagogical support. It contains the following components: the requirements for the socio-pedagogical support of pupils of the educational and rehabilitation institution, the structure of the socio-pedagogical support, the means, and the criteria of the effectiveness assessment as well as the social and pedagogical conditions that determine its effectiveness. The components of the socio-pedagogical support model are the following: diagnostic and target, substantial-technological, organizational and administrative. The results of research conducted within the scope of the monitoring of the teaching staff work of the institution, such as the monitoring studies to identify the attitudes of teachers to introduce the method of projects in the educational process of Khortytskyi center, the research to determine the awareness level of teachers of Khortytskyi center in the project categories, the research on the assessment of the innovative capacity level of the teaching staff of Khortytskyi center, the research on the analysis of the quality of professional work of teachers of Khortytskyi center in the terms of the experiment are represented.

Keywords: *socio-pedagogical support, pupils with special educational needs, model of socio-pedagogical support, the criteria of the effectiveness of socio-pedagogical support.*

Стаття надійшла до редакції 12.11.2013 р.

Статтю прийнято до друку 19.11.2013 р.

*Рецензент: доктор педагогічних наук, професор
Бондар В.І.*

УДК : 373.1.013

КОМПЕТЕНТІСНО ЗОРІЄНТОВАНІ ЗАВДАННЯ ЯК ЗАСІБ РЕАЛІЗАЦІЇ КОМПЕТЕНТІСНОГО ПІДХОДУ У НАВЧАННІ

Скляренко О.О.

Постановка проблеми. Структурні зміни, що відбуваються у всіх сферах світового суспільства, зокрема і в освіті, вимагають від людини швидкої орієнтації в нових умовах, інноваційного підходу до стандартної ситуації, гнучкості мислення та вміння швидко знайти своє місце в системі соціально-економічних відносин. У Національній доктрині розвитку освіти зазначено, що метою державної політики по відношенню до освіти є створення необхідних умов для виховання покоління людей, здатних ефективно працювати і навчатися протягом усього життя [8]. Тобто, в умовах сучасного інформаційного суспільства, щоб не загубитися в океані власних ідей та думок, людина повинна стати творцем власного життя, розробити свій життєвий проект та конкретизувати його у плані досягнення життєвої мети. Саме тому перед школою постає завдання відмовитися від «сухого» викладу шкільного матеріалу та спрямувати свою діяльність на формування ціннісних орієнтацій особистості учня, розвиток його життєтворчого потенціалу та озброїти конкретними життєвими вміннями та навичками. Реалізувати означені завдання можливо шляхом впровадження в навчально-виховний процес компетентісно орієнтованого підходу [4]. У Державному стандарті початкової загальної освіти визначена пріоритетність формування як предметних (предметна компетентність – освоєний учнями у процесі навчання досвід специфічної для певного предмета діяльності, пов'язаної з набуттям нового знання, його перетворенням і застосуванням), так і ключових компетентностей учня (ключова компетентність – спеціально структурований комплекс якостей особистості, що дає можливість ефективно брати участь у різних життєвих сферах діяльності і належить до загальногалузевого змісту освітніх стандартів). У результативній складовій кожної освітньої галузі Державного стандарту визначено державні вимоги до рівня загальноосвітньої підготовки учнів початкової школи, які відповідають змісту і структурі предметних компетентностей. Протягом навчання у початковій школі учні повинні оволодіти ключовими